

SOCIAAL-ECONOMISCHE VERSCHILLEN TUSSEN CREOLEN, HINDOESTANEN EN JAVANEN: 130 JAAR NA AFSCHAFFING VAN DE SLAVERIJ

MAURITS HASSANKHAN, MARTHA LIGEON, PEER SCHREPFERS

INLEIDING

Na de afschaffing van de slavernij kreeg Suriname meer dan voorheen het karakter van een gesegmenteerde samenleving. Naast de toen aanwezige bevolkingsgroepen werden immigranten uit Azië aangevoerd die voor een groot deel het werk van de vrijverklaarden op de plantages moesten overnemen. Aangezien Suriname een multi-etnische of gesegmenteerde samenleving is waar verschillende bevolkingsgroepen in verschillende omstandigheden en in verschillende perioden naar toe zijn gekomen, zijn er lange tijd verschillen in hun ontwikkeling geweest. Over de structuur van de Surinaamse samenleving in het verleden, met daarin de plaats van de verschillende bevolkingsgroepen, zijn enkele uitstekende studies verschenen zoals die van Kruyer (1973), de Bruyne (1976) en van Lier (1977). In deze en andere studies wordt onder meer de sociaal-economische ongelijkheid tussen de drie grootste bevolkingsgroepen besproken. De verschillen tussen de drie grootste bevolkingsgroepen zullen in dit artikel worden onderzocht. Deze studie vult een lacune omdat betrouwbare, recente gegevens over de sociaal-economische positie van de afzonderlijke groepen ontbreken.

HISTORISCHE EN MAATSCHAPPELIJKE ACHTERGRONDEN

Suriname wordt gezien als een land waarvan de bevolking kunstmatig is samengesteld. Tot 1492 leefden er alleen Indianen die na de komst van de Europeanen werden verdreven van hun woonplaatsen en hun heil in het binnenland moesten zoeken. De Europeanen die het gebied wilden exploiteren, maakten er een bloeiende plantagekolonie van, waar tot 1825 on-

geveer 300.000 slaven uit Afrika naar toe werden gehaald. Van dit aantal waren er in 1863 slechts ongeveer 33.000 over. Een deel van hen woonde in Paramaribo als vrijverklaarde of vrije negers. Een ander deel had zijn vrijheid in het oerwoud gezocht. Deze Bosnegers leefden, evenals de Indianen, gedurende lange tijd geïsoleerd in het binnenland. In de periode na de Tweede Wereldoorlog zijn zij meer betrokken geraakt in de ontwikkeling van Suriname, waardoor het reeds eerder ingezette proces van urbanisatie ook aan hen niet is voorbij gegaan.

De Creolen verlieten sedert 1863 en vooral na 1873 steeds meer de plantages en vestigden zich in Paramaribo en in sommige districten. In de districten leefden zij vooral van de kleine landbouw. Door tegenslagen in de kleine landbouw verlieten veel Creolen deze districten, waardoor de Hindoestanen en Javanen sedert 1895 geleidelijk deze plaats konden overnemen. De Bruyne (1976) en van Lier (1977) beschrijven op gedegen wijze de ontwikkeling van de Surinaamse samenleving in de periode tot 1940 waarbij zij benadrukken dat de verschillende etnische groepen niet alleen min of meer gescheiden van elkaar leefden, maar dat de beroepenstructuur ook etnisch was bepaald. De Europeanen en Creolen (inclusief de kleurlingen) woonden hoofdzakelijk in Paramaribo, het bestuurlijke en economische centrum van Suriname, terwijl de Hindoestanen en Javanen hoofdzakelijk in de districten woonden. De etnische verdeling van de beroepen zag er ongeveer als volgt uit. Europeanen bekleedden de leidende functies in het overheidsapparaat. In de middenklasse zaten vooral de gekleurden. De laagste klasse in de stad werd gevormd door de 'volkscreolen'; en in de districten zaten vooral Hindoestanen en Javanen in deze laagste klasse. De Creolen zaten in de ambachten, het overheidsapparaat en de dienstensector alsook in een aantal beroepen waarvoor scholing was vereist, zoals onderwijs, de politie en de verpleging. De Chinezen zaten vooral in de detailhandel.

Vanaf het begin van de twintigste eeuw begonnen de Hindoestanen op bescheiden schaal door te dringen in andere sectoren dan de landbouw. Het begon met de handel in agrarische producten. Daarna begonnen ze als karredrijvers in de stad en als winkeliers en kleermakers, hoofdzakelijk

beroepen waarin ze eigen baas waren. In de sociale structuur van die tijd zaten de Hindoestanen en Javanen nog steeds onderaan de maatschappelijke ladder. Er was echter reeds toen een proces van opwaartse mobiliteit gaande, waarbij steeds meer personen doordrongen tot de middenklassen. Hiertoe behoorden hoofdzakelijk Creolen en enkele Hindoestanen, die via handel of door scholing een betere positie hadden verworven. De Hindoestanen en Javanen hadden in die tijd nog weinig belangstelling voor het westerse onderwijs, toen het belangrijkste pad waarlangs men kon klimmen op de maatschappelijke ladder.

Sedert de Tweede Wereldoorlog zijn in versnel tempo veranderingen gekomen in de Surinaamse samenleving: de urbanisatie, de groei van het onderwijs dat toegankelijk werd voor alle groepen, de invoering van het algemene kiesrecht, de oprichting van politieke partijen, de realisatie van autonomie in het binnenlands bestuur en de groei van het ambtenarenapparaat. Deze ontwikkelingen hebben allemaal invloed gehad op de sociale en economische positie van de verschillende bevolkingsgroepen. Mede als gevolg van de veranderingen in de politieke bewustwording van de Surinaamse bevolking, heeft er een emancipatie plaatsgevonden van de volkscreolen, Hindoestanen en Javanen.

Door de gescheiden ontwikkeling van voorheen en de geringe kennis van elkaars culturen, waren intussen allerlei wederzijdse vooroordelen tussen de verschillende etnische groepen ontstaan (Speckman, 1963; Renselaar, 1963; Suparlan, 1976). Als gevolg van de veranderingen kwamen de verschillende etnische groepen evenwel steeds meer met elkaar in contact, waardoor niet alleen de behoefte ontstond om elkaar beter te leren kennen, maar daardoor ontstonden ook meer wrijvingen en spanningen. De nakomelingen van de immigranten wilden die plaats in de samenleving innemen waarop zij recht meenden te hebben. Vanwege slechte vooruitzichten in de traditionele kleine landbouw, i.c. geen afzetmarkt en lage opbrengsten, en vanwege de gewijzigde aspiraties, ontstond belangstelling voor andere beroepen die tot dan toe het domein waren geweest van de Creolen. De toetreding van de andere etnische groepen tot de middenklasse en de nieuwe elite-posities werd door de Creolen als concurrentie en als een bedreiging

van hun positie ervaren. Vanuit deze context is de opkomst van de 'consociational democracy' of de elitekartel-democratie te verklaren met als belangrijkste kenmerk: de patronage (Hoppe, 1976; Dew, 1978).

In dit artikel beperken we ons tot de sociaal-economische posities van de verschillende etnische groepen. Uit vroegere studies kan de conclusie worden getrokken dat de Hindoestanen en Javanen bezig waren hun achterstand op de Creolen in te lopen, hoewel de Creolen toen nog een voorsprong hadden op verschillende gebieden (Kruyer, 1973; de Bruyne, 1976; Suparlan, 1976). Over de periode na 1971 zijn er echter geen betrouwbare cijfers meer beschikbaar omdat in de volkstelling van 1971 voor het laatst gegevens over etniciteit zijn verzameld. Aangenomen wordt dat de politieke ontwikkelingen en de ontwikkeling van het onderwijs hebben geleid tot een verbetering van de positie van Creolen, Hindoestanen en Javanen op sociaal-economisch gebied. De vraag is echter of en in welke mate er in de huidige tijd nog sociaal-economische verschillen bestaan tussen de etnische groepen. Deze vraag is des te interessanter omdat uit door het IDOS verrichte enquêtes in september 1994 en mei 1995 blijkt dat meer dan twee derde deel van de ondervraagden in Paramaribo vindt dat tegenwoordig de Hindoestanen de macht hebben in het land, terwijl het overgrote deel van de Hindoestanen vindt dat dit niet het geval is (Schalkwijk, 1995).

VRAAGSTELLING

De verwachting is dat er in de loop der jaren een verschuiving heeft plaatsgehad in de sociaal-economische posities van de grootste drie groepen Creolen, Hindoestanen en Javanen.

De vraagstelling is: welke verschillen zijn er tussen de Creolen, Hindoestanen en Javanen ten aanzien van de sociaal-economische posities die elk van deze groepen innemen in de huidige Surinaamse samenleving? Om deze en andere vragen over de huidige Surinaamse samenleving te beantwoorden is er eind 1992, begin 1993 een grootschalige enquête gehouden onder de bevolking van Paramaribo. Deze werd georganiseerd

door de Anton de Kom Universiteit Suriname, in samenwerking met de Katholieke Universiteit Nijmegen, Nederland. Daarover zal in het onderstaande nader worden gerapporteerd.

STEEKPROEF EN MEE TINSTRUMENTEN

De steekproef werd getrokken in Paramaribo, waarbij de grenzen werden aangehouden die gehanteerd worden voor het kiesdistrict Paramaribo. In eerste instantie werd gekozen voor de gebruikelijke manier, namelijk een steekproef uit het bevolkingsregister. Deze methode bleek niet uitvoerbaar, omdat registratie naar etniciteit sinds 1980 niet meer gebeurt. Het volgende alternatief gaf eveneens onvoldoende houvast. Het gegevensbestand van de Energiebedrijven Suriname heeft een vrij precieze adresregistratie van de gebruikers. Maar zij kon omwille van de privacy van haar gebruikers, geen namen en adressen verstrekken. Wel werd door de Energiebedrijven de mogelijkheid geboden om de geselecteerde adressen op juistheid te controleren. De meest geschikte methode bleek de 'doorstep'-methode. Volgens deze methode werden aan de hand van een stadsplattegrond op willekeurige wijze een aantal straten gekozen en daaruit vervolgens een aantal adressen, tot een totaal van 1100. Van elk adres werd vervolgens een bewoner van het huis geselecteerd. Deze manier van adressen selecteren maakte het mogelijk een aselechte steekproef te trekken.

Voor de selectie kwamen in aanmerking mannen en vrouwen in de leeftijd vanaf 16 tot 70 jaar. Deze personen moesten de Surinaamse nationaliteit bezitten. Personen van Surinaamse herkomst met de Nederlandse nationaliteit werden eveneens in de steekproef opgenomen, indien zij tenminste drie maanden aaneengesloten in het land woonden.

De selectie van elke respondent gebeurde door uit het totale aantal leden van de desbetreffende huishouding een keuze te maken uit alle bewoners die vóór 1976 geboren waren en daarvan degene te kiezen die het laatst jarig was geweest. De interviewers werden vooraf getraind voor het afnemen van de enquêtes. De etniciteit van zowel enquêteur als respondent werd zorgvuldig op elkaar afgestemd. De interviewers werden uitdrukkelijk

geïnstreerd een interview niet door te laten gaan indien de respondent niet dezelfde etniciteit had als de enquêteur. De 1100 adressen leverden een feitelijke steekproef op van 620. De uiteindelijke response was 342 hetgeen, uitgedrukt in percentages, een response van 55 procent heeft opgeleverd.

Om de *eticiteit* van de onderzochte personen vast te stellen, werd hen gevraagd tot welke groep zij zichzelf rekenen. De subjectieve definitie van een individu bepaalt of deze als lid van een bepaalde etnische categorie of groep beschouwd mag worden. De meest voorkomende etnische categorieën werden geselecteerd. De Creolen, Hindoestanen en Javanen werden geacht de grootste groepen te zijn. De Boslandcreolen, Chinezen en Indianen werden geacht de kleinste groepen te zijn. Daarnaast werden twee categorieën 'gemengde' en 'andere' in de vragenlijst opgenomen, voor die mensen die zich niet eenduidig tot een van de genoemde etnische groepen rekenden.

Om de *sociaal-economische positie* van de groepen vast te stellen, werd de materiële welvaart onderzocht. Er werden vragen opgenomen met betrekking tot het inkomen en de tevredenheid daarover, het opleidingsniveau, het woningbezit, de subjectieve definitie van klassetoebehoren. Het bezit van duurzame gebruiksgoederen en het bezit van een vervoermiddel zijn medebepalend voor het vaststellen van de sociaal-economische positie.

De leerplicht bestaat al sinds 1876 in Suriname en gold voor kinderen van zeven tot twaalf jaar. Het onderwijsstelsel is nog steeds gebaseerd op het Nederlandse onderwijsstelsel maar werd later aangepast aan het Surinaamse onderwijssysteem. Bij het *opleidingsniveau* werd gevraagd naar de gevolgde schoolopleiding en het daarbij behaalde diploma. De hoogst genoten opleiding werd genoteerd.

Het opleidingsniveau werd onderverdeeld in veertien categorieën die variëren van lagere school tot en met universiteit. Bij de hercodering werden vier niveaus onderscheiden. Het Basis Onderwijs omvat de scholing voor zes tot twaalfjarigen. Het Voortgezette Onderwijs Junioren omvat het Elementair Beroeps Onderwijs, het elementair technisch en uitgebreid lager

onderwijs en het meer uitgebreid lager onderwijs. Het Voorgezet Onderwijs Senioren bevat onder ander de natuurtechnische opleiding en het middelbare beroepsonderwijs tot en met het voortgezet wetenschappelijk onderwijs. In het laatste niveau worden de H.B.O. en universiteit ingedeeld:

Er werden twee vragen opgenomen over de *subjectieve klasse-indeling*. De huidige maatschappelijke status werd gemeten door te vragen naar de klasse waartoe de respondent zichzelf rekent. De maatschappelijke status waar de respondent uit afkomstig was, werd gemeten door te vragen naar de klasse waartoe de familie van de respondent behoorde toen deze twaalf jaar oud was.

Bij het *inkomen* is er onderscheid gemaakt tussen het individuele inkomen en het inkomen van het huishouden waartoe de respondent behoort. Dit onderscheid is gemaakt omdat het kan voorkomen dat een huishouden uit meerdere gezinnen bestaat, met één of meerdere inkomens. Door de devaluatie van de Surinaamse gulden, zijn de inkomenscategoriën niet meer up-to-date. Deze categorieën blijven echter wel ter indicatie gehandhaafd. De vragen over de tevredenheid over het inkomen, zijn gericht op de subjectieve ervaring. De vraag 'Bent u er in de afgelopen vijf jaar in inkomen op achteruitgegaan' kunnen zowel de ervaren als de werkelijke toestand weergeven. Daarnaast is overwogen om de beroepen van de verschillende etnische groepen met elkaar te vergelijken. Maar het is nog niet mogelijk gebleken de genoemde beroepen op een geldige en betrouwbare wijze in te delen.

Er bestaan grote verschillen in *huistype* als in *kwaliteit van de woningen* in de woonbuurten. Aan de ene kant zien we huizen, die van hout zijn gebouwd. Over het algemeen gaat het om oudere kleine huizen in minder welvarende buurten. Aan de andere kant zien we luxe woonhuizen veelal opgetrokken uit steen of een combinatie daarvan. Daar tussenin zien we een type woning dat ook wel de volkswoning genoemd wordt. Uit een studie van de Bruijne blijkt dat tussen 1950 en 1974 door de overheid zo'n 3000

van deze volkswoningen gebouwd zijn. Het gaat om een seriebouw van huizen die uit steen zijn opgetrokken. De bouwstijl van de woningen kan worden onderverdeeld in een flatwoning of een huis op neuten. Een flatwoning is een vrijstaande gelijkvloerse woning op de begane grond. Een huis op neuten is een vrijstaande woning met één of meer verdiepingen, die steunt op (veelal) betonnen palen (neuten). De ruimte tussen deze neuten wordt als open leefruimte gebruikt. Het gaat bij dit type huis om wat grotere huizen.

Het bezit van een eigen woning heeft bij de hele bevolking prioriteit. De investering in de woningbouw is voor een deel ingegeven door de behoefte aan beleggingsobject, maar ook door het verlangen naar zekerheid. In 1966 bezat ongeveer 48% van de bevolking een woning in eigendom. Dit percentage kon gedeeltelijk worden verklaard uit het traditionele woningbezit op het landbouwperceel. Verdeeld naar etnische groep bleek dat 40.3% van de Creolen 79.3% van de Hindoestanen en 29.5% van de Javanen een huis in eigendom had (de Bruijne, 1976).

Vrijwel alle woningen in Paramaribo zijn aangesloten op de energievoorziening van de Energie Bedrijven Suriname. Hierdoor is ook het gebruik van meer elektrische gebruiksgoederen toegenomen. Het koken op een houtskoolvuur heeft over het algemeen plaatsgemaakt voor het gebruik van een fornuis. Hiervoor worden butaangasflessen, de zogenoemde 'gasbommen' gebruikt. Het bezit van één of meer van dergelijke apparaten is een indicatie voor de toegenomen welvaart in het land. Er werd daarom gevraagd naar het al dan niet hebben van apparatuur om het huishouden te vergemakkelijken of te veraangename. Aan de respondenten werd de vraag voorgelegd of zij in het bezit waren van één van de volgende apparaten: video-recorder, hi-fi installatie, cd-speler, televisie, ricecooker, ijskast, wasmachine, 'freezer', hydrofoor, gasfornuis, telefoon. Deze *duurzame gebruiksgoederen* zijn ook indicatief voor de sociaal-economische positie.

Men verplaatst zich in Paramaribo over het algemeen per auto, bromfiets of fiets. Het openbaar vervoer is in handen van de particuliere sector en functioneert frequent maar niet geheel regelmatig. Het beschikken over een

vervoermiddel is dan ook van belang. Uit het straatbeeld lijkt het erop dat meer mensen over een auto dan over een fiets beschikken. De staat waarin het vervoermiddel verkeert, is minder belangrijk. Het bezit van een auto is eerder functioneel dan prestigeverhogend. Tegelijk is het hebben van een auto ook een indicator van de economische positie van de respondenten.

ANALYSE EN RESULTATEN

In het onderstaande zullen we de centrale vraag i.c. naar de verschillen tussen de grote etnische groepen wat betreft diverse aspecten van de sociaal-economische positie trachten te beantwoorden. We doen dit aan de hand van kruistabellen. We hebben, als regel, verticaal geperceerd om de etnische groepen horizontaal te kunnen vergelijken wat betreft de verschillende indicatoren van sociaal-economische positie. We hebben getoetst of er significante verschillen tussen de etnische groepen zijn met betrekking tot de verschillende aspecten op grond van de Chi-kwadraat toets. De resultaten daarvan zullen we tevens vermelden.

Laten we beginnen met de verdeling van de etnische groepen binnen de onderzoekspopulatie van Paramaribo.

TABEL 1.
FREQUENTIEVERDELING VAN DE STREKPROEF NAAR ETNICITEIT
(ABSOLUUT EN RELATIEF)

	<i>Frequentie</i>	<i>Percentage</i>
Boslandcreolen/Chinezen/Indianen	9	2.6
Creolen	106	31.0
Hindoestanen	139	40.6
Javanen	52	15.2
Gemengde en Anderen	35	10.2
Ontbrekende score	1	0.3
Totaal	342	100.0

Uit tabel 1 blijkt dat de grootste groepen in Paramaribo gevormd worden door de Creolen, Hindoestanen en Javanen. Van deze drie groepen bleken de Hindoestanen met 40,6% de grootste bevolkingsgroep in Paramaribo te zijn, gevolgd door de Creolen (31%) en de Javanen (ruim 15%).¹⁾ De Boslandcreolen, Chinezen en Indianen werden evenals de categorieën 'gemengde' en 'andere' in de verdere analyse niet in beschouwing genomen, omdat uitkomsten van de analyse door de kleine aantallen onbetrouwbaar zouden worden.

Het verband tussen etniciteit en hoogste opleiding is niet significant (Chi-kwadraat=4.51, $p=0.60$), hetgeen wil zeggen dat er, voorzover er verschillen zouden bestaan qua opleiding tussen de verschillende etnische groepen, deze op toeval gebaseerd kunnen zijn. Desalniettemin zijn er wel opmerkelijke verschillen.

TABEL 2.
OPLEIDINGSNIVEAU NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
Lager Onderwijs	33.3	31.6	37.2	33.2
V.O.J.	41.1	36.8	46.5	40.0
V.O.S.	21.1	23.9	14.0	21.2
H.B.O./W.O.	4.4	7.7	2.3	5.6

Binnen de onderzochte populatie heeft 33.2% lager onderwijs voltooid. Onder de Javanen vinden we iets meer mensen met alleen lager onderwijs, namelijk 37.2%. Binnen de populatie heeft 40% een V.O.J. afgesloten. Wederom vinden we onder Javanen iets meer mensen met zo'n diploma namelijk 46.5%. Van de onderzochte mensen heeft 21.2% een V.O.S. afgesloten. Daarvan vinden we onder de Javanen iets minder mensen, namelijk 14.0%, terwijl we bij de Hindoestanen de meeste mensen met zo'n opleiding zien. Van de onderzochten heeft 5.6% een H.B.O. of W.O. voltooid. Daarvan vinden we er iets minder onder de Creolen, namelijk 4.4% alsook onder

Javanen namelijk 2.3%. Onder de Hindoestanen treffen we iets meer mensen met een H.B.O. of W.O., namelijk 7.7%. Het algemene beeld is dat Javanen iets lager opgeleid zijn dan de Creolen en Hindoestanen. De Hindoestanen zijn over het algemeen iets hoger opgeleid.

Het gevonden verband tussen etniciteit en huidige sociale klasse is niet significant (Chi-kwadraat=.93, $p=.91$). Toch kunnen we wel enige verschillen tussen de groepen vaststellen.

TABEL 3.

HUIDIGE SOCIALE KLASSE NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
arbeidersklasse	46.4	40.9	45.1	43.6
middenklasse	52.6	57.6	52.9	55.0
hogere klasse	1.0	1.5	2.0	1.4

Van de totale onderzoekspopulatie blijkt 43.6% zich tot de arbeidersklasse te rekenen, terwijl het merendeel, namelijk 55.0% zich tot de middenklasse rekent. Een kleine minderheid beschouwt zichzelf als lid van de hogere klasse.²⁾

Onder Hindoestanen treffen we naar verhouding minder mensen aan die zich tot de arbeidersklasse rekenen, terwijl relatief veel mensen van deze groep zichzelf rekenen tot de middenklasse. Onder de Creolen treffen we iets meer mensen aan dan in het algemeen die zich tot de arbeidersklasse rekenen, hetgeen ook geldt voor de Javanen.

Hoe ervaren de ondervraagden de klasse van het gezin waartoe zij behoorden op twaalf-jarige leeftijd? Hoewel het gevonden verband niet significant is gebleken (Chi-kwadraat=7.85, $p=.09$), zijn de verschillen tussen de groepen wel van belang.

TABEL 4.

SOCIALE KLASSE VAN HET GEZIN NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
arbeidersklasse	48.0	55.9	72.3	55.8
middenklasse	51.0	43.4	27.7	43.5
hogere klasse	1.0	0.7	0.0	0.7

Het blijkt dat méér dan de helft, namelijk 55.8% van de onderzochte personen het ouderlijk gezin zag als behorend tot de arbeidersklasse. Onder de Javanen zegt maar liefst 72.3% dat hun ouderlijk gezin tot deze klasse behoorde. Binnen de populatie zegt 43.5% dat het ouderlijk gezin behoorde tot de middenklasse. En bij de Creolen zegt maar liefst 51.0% dat het gezin tot de middenklasse behoorde.

Hieruit zouden we kunnen afleiden dat er verschuivingen hebben plaats gevonden in de klassepositie van de etnische groepen. De Creolen hebben slechts een minimale verschuiving doorgemaakt. De Hindoestanen en Javanen daarentegen zijn aanzienlijk verschoven in klassepositie ten opzichte van het ouderlijk gezin, in die zin dat we onder deze groepen relatief veel mensen aantreffen die menen dat zij nu tot een hogere klasse behoren dan het gezin waarin zij zijn opgegroeid.

De inkomenscategorieën zijn teruggebracht van twaalf tot een totaal van vier. Het verband tussen etniciteit en inkomen blijkt significant te zijn (Chikwadraat=35.2, $p=.00$). De vraag naar het individueel inkomen bleef voor 34% onbeantwoord omdat de respondent geen eigen inkomen had, of omdat deze geen antwoord wilde of kon geven.

Van degenen die geen antwoord wilden of konden geven op de vraag, bleken de meeste mensen te vinden in de groep Hindoestanen, namelijk 48.9%. Zo'n 25% van de populatie heeft een inkomen van minder dan Sf1000,-. Deze mensen treffen we vooral aan onder Creolen (33%) en onder Javanen (36.5%). Onder Hindoestanen treffen we juist relatief weinig mensen aan met een laag inkomen. Ruim 27% van de respondenten bevindt zich in de middengroepen met een inkomen tussen de Sf1000,- en Sf2000,-.

Deze middeninkomens komen het meeste voor bij Javanen, namelijk 36.5%, gevolgd door Creolen. Onder Hindoestanen treffen we relatief weinig mensen met een middeninkomen. Iets minder dan 14% van de onderzochte personen zegt een inkomen te hebben in de hoogste categorie, namelijk een inkomen boven Sf2000,-. Onder Hindoestanen treffen we relatief veel mensen aan met zo'n hoog inkomen.

TABEL 5.
INDIVIDUEEL INKOMEN NAAR ETNICITEIT

Inkomen	Etniciteit			Totaal
	Creolen	Hindoestanen	Javanen	
wil niet zeggen/ ontbrekende score	23.6	48.9	15.4	34.0
minder dan 1000	33.0	14.4	36.5	24.9
1001-2000	32.1	20.9	36.5	27.6
2001-5000	11.3	15.8	11.5	13.5

Was er bij het individueel inkomen zo'n 34% van de respondenten die geen antwoord konden of wilden geven op de vraag, bij het totale inkomen van het huishouden is dit percentage slechts 15.8%. In deze categorie blijken de meeste mensen met zo'n inkomen te vinden te zijn onder de Creolen, 14.9% en Javanen 19.2%. Het verband tussen etniciteit en het netto maandinkomen is significant (Chi-kwadraat=14.85, $p=.02$).

In de onderzoekspopulatie heeft 14.5% een inkomen van minder dan Sf 1000,—. Opmerkelijk is dat we onder Javanen betrekkelijk weinig mensen aantreffen met zo'n laag huishoudinkomen, namelijk 7.7%. Zo'n 29.3% van de onderzochte populatie bleek een huishoudinkomen tussen de Sf1000,- en Sf2000,- te hebben. Onder de Creolen (32.1%) en Javanen (42.3%) troffen we betrekkelijk veel mensen aan met zo'n inkomen. In de categorie met de hoogste inkomens, bevindt zich 40.4% van de onderzoekspopulatie. Onder Hindoestanen komen relatief veel mensen voor, namelijk 49.6%, met zo'n huishoudinkomen.

TABEL 6.
Huishoudinkomen
Inkomen

	Etniciteit			Totaal
	Creolen	Hindoestanen	Javanen	
wil niet zeggen/ ontbrekende score	16.0	14.4	19.2	14.9
minder dan 1000	18.9	13.7	7.7	14.5
1001-2000	32.1	22.3	42.3	29.3
2001-5000	33.0	49.6	30.8	40.4

Het verband tussen etniciteit en opvattingen over inkomensachteruitgang is eveneens significant (Chi-kwadraat=11.02, $p=.02$). De verschillen tussen de groepen kunnen op zijn minst opmerkelijk worden genoemd.

TABEL 7.
Opvattingen over inkomensverschillen naar etniciteit

	Creolen	Hindoestanen	Javanen	Totaal
achteruitgegaan	51.6	61.9	40.0	53.6
ongeveer gelijk gebleven	13.7	17.1	14.0	15.2
vooruitgegaan	34.7	21.0	46.0	31.2

Meer dan de helft van de onderzoekspopulatie zegt er (al dan niet in relatieve zin) in inkomen op achteruit te zijn gegaan, namelijk 53.6%. Onder Hindoestanen zijn er veel mensen die deze mening zijn toegedaan, namelijk 61.9%, terwijl er onder de Javanen minder mensen zijn die vinden dat zij er in inkomen op achteruit zijn gegaan, te weten 40.0%. Gemiddeld zegt 31.2% van de ondervraagden er in inkomen op vooruit te zijn gegaan. Onder Javanen vinden we de meeste mensen die deze mening zijn toegedaan, namelijk 46.0%, terwijl dat bij de Hindoestanen veel minder het geval is.

Aanzienlijke verschillen tussen de groepen treffen we eveneens aan in de samenhang tussen etniciteit en opvattingen over tevredenheid ten aanzien van de inkomenssituatie. Dit verband blijkt ook significant te zijn (Chi-kwadraat=17.02, $p=.00$).

TABEL 8.
TEVREDENHEID OVER HET INKOMEN NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
tevreden	12.5	14.5	26.0	16.0
niet tevreden/niet ontevreden	6.3	20.9	6.0	12.5
ontevreden	81.3	64.5	68.0	71.5

Van de totale onderzoekspopulatie blijkt slechts 16.0% tevreden te zijn met de huidige inkomenssituatie en 71.5% ontevreden. Er zijn relatief veel Javanen die zeggen tevreden te zijn over de huidige inkomenssituatie, namelijk 26.0%. Onder de Creolen treffen we veel mensen aan die zeggen ontevreden te zijn over hun inkomenssituatie, namelijk 81.3%.

Het gevonden verband tussen type woning en etniciteit blijkt niet significant te zijn (Chi-kwadraat=1.27, $p=.52$).

TABEL 9.
TYPE WONING NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
flatwoning	56.1	55.6	46.7	54.3
huis op neuten	43.9	44.4	55.3	45.7

Een ruime meerderheid van de onderzoekspopulatie, namelijk 54.3% woont een flatwoning. De resterende ondervraagden, namelijk 45.7% bewonen een huis op neuten. Er wonen ongeveer evenveel Creolen als

Hindoestanen in een flatwoning, terwijl Javanen minder dan gemiddeld in een dergelijk type huis wonen, namelijk 46.7%. Javanen treffen we naar verhouding vaker aan in een huis op neuten, namelijk 55.3%.

Het gevonden verband tussen huur of koop en etniciteit is eveneens niet significant. Er zijn echter wel verschillen tussen de groepen merkbaar.

TABEL 10.

HUUR- OF KOOPWONING NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
huurwoning	22.6	19.0	30.8	22.4
koopwoning	77.4	81.0	69.2	77.6

Van de onderzoekspopulatie blijkt 22.4% een huurwoning te hebben. Huurders blijken naar verhouding veel voor te komen onder de Javanen, namelijk 30.8% en minder onder de Hindoestanen. Het merendeel van de ondervraagde personen blijkt een koopwoning te hebben, namelijk 77.6%, hetgeen veel meer is dan in de jaren zestig. Bezitters van koopwoningen komen relatief voor onder de Hindoestaanse groep, namelijk 81.0%.

Uit bovenstaande resultaten kunnen we afleiden dat het algemene beeld is dat alle drie groepen het woningbezit is toegenomen ten opzichte van 1966. Er blijken nog steeds meer Hindoestanen te zijn die een eigen woning bezitten, terwijl Creolen en Javanen ten opzichte van 1966 veel vaker een koopwoning bezitten.

De in de vragenlijst opgenomen apparaten kunnen worden onderverdeeld in audiovisuele apparatuur en apparaten voor het huishouden.

Het verband tussen etniciteit en de aanwezigheid van een videorecorder blijkt significant te zijn (Chi-kwadraat=27.75, p=.00), zodat we kunnen aannemen dat er grote verschillen bestaan tussen de Creoolse, Hindoestaanse en Javaanse groepen.

TABEL 11.

AANWEZIGHEID VAN EEN VIDEORECORDER NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	29.5	63.3	53.8	49.7
nee	70.5	36.7	46.2	50.3

Binnen de onderzoekspopulatie heeft bijna de helft van de mensen een videorecorder. Onder de *Hindoestanen* treffen we evenwel meer, namelijk 63.3% en onder *Creolen* minder, namelijk 29.5% mensen aan die in het bezit zijn van een video.

Grote verschillen treffen we aan tussen de drie groepen wat betreft het bezit van een hi-fi-installatie, aangezien er een significant verband bestaat tussen etniciteit en het bezit van een hi-fi installatie (Chi-kwadraat=7.74; $p=.02$).

TABEL 12.

AANWEZIGHEID VAN EEN HI-FI INSTALLATIE NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	28.6	46.0	40.4	38.9
nee	71.4	54.0	59.6	61.1

Binnen de onderzochte populatie blijkt 38.9% een dergelijk apparaat in huis te hebben. Onder *Hindoestanen* treffen we vaker een hi-fi installatie aan, namelijk 46.0%, terwijl dat bij *Creolen* veel minder het geval is.

Het verband tussen etniciteit en het hebben van een cd-speler blijkt niet significant (Chi-kwadraat=4.63, $p=.09$).

TABEL 13.

AANWEZIGHEID VAN EEN CD-SPELER NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	5.7	12.9	5.8	9.1
nee	94.3	87.1	94.2	90.9

Binnen de populatie heeft 9.1% een cd-speler. Onder de *Hindoestanen* vindt men iets meer mensen met een cd-speler namelijk 12.9%. In het algemeen kan gezegd worden dat een cd-speler nog niet is ingeburgerd. Dit apparaat komt desalniettemin vaker voor bij *Hindoestanen* dan bij *Creolen* en *Javanen*.

Televisie is niet meer weg te denken in de huishoudens in Paramaribo, zo blijkt uit de onderzoeksresultaten. Hoewel het gevonden verband tussen etniciteit en het bezit van een televisie niet significant is, zijn er wel verschillen tussen de etnische groepen (Chi-kwadraat=1.60, $p=.44$).

TABEL 14.

AANWEZIGHEID VAN EEN TELEVISIE NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	92.4	90.6	96.2	92.2
nee	7.6	9.4	3.8	7.8

Maar liefst 92.2% van de totale populatie blijkt een t.v. te hebben. Onder de *Javanen* bevinden zich de meeste mensen met televisie, namelijk 96.2%.

Het gevonden verband tussen etniciteit en het hebben van een ricecooker blijkt significant (Chi-kwadraat=6.43, $p=.04$). Er blijken dan ook grote verschillen zijn tussen de drie groepen.

TABEL 15.

AANWEZIGHEID VAN EEN RICECOOKER NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	52.4	68.3	61.5	61.5
nee	47.6	31.7	38.5	38.5

Van alle ondervraagde personen blijkt 61.5% in het bezit te zijn van een ricecooker. Verhoudingsgewijs treft men bij Creolen minder vaak een dergelijk apparaat aan, namelijk 52.4% en bij Hindoestanen vaker, namelijk 68.3%.

Een ijskast behoort min of meer tot de standaard gebruiksvoorwerpen in de Surinaamse huishoudens. Het gevonden verband is niet significant (Chi-kwadraat=2.25, $p=.32$).

TABEL 16.

AANWEZIGHEID VAN EEN IJSKAST NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	89.5	92.8	96.2	92.2
nee	10.5	7.2	3.8	7.8

Van alle onderzochte personen blijkt 92.2% een ijskast te bezitten. Wel valt op dat er bij Creolen over het algemeen minder mensen zijn die een ijskast hebben dan bij Hindoestanen of Javanen.

Hoewel het gevonden verband tussen etniciteit en het hebben van een wasmachine niet significant is (Chi-kwadraat=1.95, $p=.37$), zijn er toch verschillen tussen de Creolen, Hindoestanen en Javanen waar te nemen.

TABEL 17.

AANWEZIGHEID VAN EEN WASMACHINE NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	84.8	78.4	84.6	81.6
nee	15.2	21.6	15.4	18.2

Van de onderzochte populatie blijkt dat 81.8% te beschikken over een wasmachine. Bij de Hindoestanen zal men echter minder vaak een wasmachine tegenkomen dan bij Creolen en Javanen. Bij deze twee groepen zal men vaker zo'n apparaat aantreffen.

Een 'freezer' behoort nog niet tot de standaard apparatuur in de Surinaamse huishoudens. Uit het onderzoek blijkt dat 31.8% van de mensen een 'freezer' in huis heeft. Het verband tussen etniciteit en het al of niet hebben van een 'freezer' is niet significant.

TABEL 18.

AANWEZIGHEID VAN EEN 'FREEZER' NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	27.6	33.8	34.6	31.8
nee	72.4	66.2	65.4	68.2

Opvallend is dat er onder de Creolen de minste mensen zijn die een freezer hebben, namelijk 27.6% terwijl we dan onder Hindoestanen of Javanen iets meer mensen aantreffen die zo'n vriesinstallatie hebben.

Het verband tussen etniciteit en het al dan niet hebben van een hydrofoor is niet significant (Chi-kwadraat=2.37, p=.30).

TABEL 19.

AANWEZIGHEID VAN EEN HYDROFOOR NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	10.5	15.1	19.2	14.2
nee	89.5	84.9	80.8	85.8

Een hydrofoor is blijkbaar nog geen gemeengoed in de Surinaamse huishoudens. Slechts 14,2% van alle onderzochte personen zegt een hydrofoor te hebben. Er blijken echter wel verschillen te zijn tussen de drie groepen. Onder de Javanen zijn er meer mensen die een hydrofoor thuis hebben, namelijk 19,2%, terwijl slechts 10,5% van de Creolen een dergelijke installatie thuis hebben.

In tegenstelling tot het al dan niet hebben van een hydrofoor, blijken de meeste ondervraagden een gasfornuis te hebben. Een gasfornuis is vrijwel helemaal ingeburgerd in de Surinaamse huishoudens. Het verband tussen etniciteit en het hebben van een gasfornuis blijkt niet significant (Chi-kwadraat=1.48, $p=.47$). En er zijn nauwelijks noemenswaardige verschillen tussen de etnische groepen.

TABEL 20.

AANWEZIGHEID VAN EEN GASFORNUIS NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	95.2	94.2	90.4	93.4
nee	4.8	5.8	9.6	6.1

Hoewel een telefoon nog niet in elk huishouden te vinden is, blijken velen over zo'n toestel te beschikken. Bovendien is het gevonden verband tussen etniciteit en het hebben van een telefoon significant (Chi-kwadraat=9.62, $p=.00$). Dit betekent dat er grote verschillen zijn tussen de drie groepen.

TABEL 21.

AANWEZIGHEID VAN EEN TELEFOON NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
ja	71.4	51.8	59.6	60.1
nee	28.6	48.2	40.4	39.9

Van de totale populatie heeft 60.1% een telefoon. De Javanen komen het dichtst bij het gemiddelde uit, namelijk 59.6%. Maar liefst 71.4% van de Creolen heeft een telefoon, terwijl er relatief minder Hindoestanen zijn die een telefoon hebben.

In zijn algemeenheid kunnen we uit bovenstaande gegevens afleiden dat Creolen minder dan gemiddeld, audiovisuele apparatuur hebben. Voor de Hindoestanen geldt het tegenovergestelde: zij hebben meer dan gemiddeld van geluidsapparatuur in huis, maar wel minder vaak televisie. Letten we op de goederen die bedoeld zijn voor het huishoudelijk werk, zoals een 'ricecooker', ijskast, 'freezer', hydrofoor, dan komen deze apparaten vaker voor in huishoudens van Hindoestanen en Javanen en minder bij Creolen.

Creolen en Javanen hebben vaker een televisie in huis dan Hindoestanen. Creolen hebben ook vaker een telefoon dan de overige twee groepen.

Gelet op de aanwezigheid van duurzame gebruiksgoederen in de woning is het algemene beeld dat Hindoestanen en Javanen een hogere materiële welvaart hebben dan Creolen.

Van de onderzochte personen blijkt 41.2% geen auto te bezitten en 40.5% wel, terwijl 18.2% zegt meer dan één auto te bezitten. De verschillen tussen de etnische groepen zijn significant (Chi-kwadraat=24.29, p=.00).

TABEL 22.

HET AL DAN NIET HEBBEN VAN EEN OF MEERDERE AUTO'S
NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
geen auto	56.2	34.5	28.8	41.2
één auto	37.1	38.8	51.9	40.5
meer dan één auto	6.7	26.6	19.2	18.2

Onder Creolen treffen we verhoudingsgewijs veel mensen aan zonder auto, namelijk 56.2%, terwijl we onder Javanen veel mensen aantreffen die wel in het bezit zijn van één auto, namelijk 51.9%. Onder Hindoestanen vinden we relatief veel mensen met meer dan één auto, namelijk 26.6%.

Van de ondervraagde personen heeft 67.3% geen bromfiets en 28.2% blijkt er wel één te bezitten en 4.4% heeft meer dan één bromfiets. Het gevonden verband tussen etniciteit en het al dan niet hebben van één of meerdere bromfietsen is significant (Chi-kwadraat=16.54, $p=.00$). Er blijken dan ook grote verschillen tussen de drie groepen te bestaan.

TABEL 23.

HET AL DAN NIET HEBBEN VAN ÉÉN OF MEERDERE BROMFIETSEN
NAAR ETNICITEIT.

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
geen bromfiets	81.7	61.6	53.8	67.3
één bromfiets	16.3	33.3	38.5	28.2
meer dan één bromfiets	1.9	5.1	7.7	4.4

Onder de Creolen treffen we naar verhouding meer mensen die geen bromfiets hebben, namelijk 81.7% en onder de Javanen zijn er meer mensen die wel één bromfiets bezitten, namelijk 38.5%.

Van alle onderzochte personen heeft 32.5% geen fiets. Onder Creolen vindt men relatief meer mensen die geen fiets hebben, namelijk 42.3%, terwijl er onder de Hindoestanen meer mensen zijn die één fiets hebben. Onder de Javanen zijn er relatief veel mensen te vinden die meer dan één fiets in hun bezit hebben.

TABEL 24.
HET AL DAN NIET HEBBEN VAN ÉÉN OF MEER FIETSEN NAAR ETNICITEIT

	<i>Creolen</i>	<i>Hindoestanen</i>	<i>Javanen</i>	<i>Totaal</i>
geen fiets	42.3	26.6	28.8	32.5
één fiets	35.6	42.4	28.8	37.6
meer dan één fiets	22.1	30.9	42.3	29.8

Het is duidelijk dat er grote verschillen bestaan tussen de drie groepen. Deze verschillen zijn significant (Chi-kwadraat=11.65, $p=.02$)

Het algemene beeld is dat er minder Creolen zijn die een auto, bromfiets of fiets hebben, terwijl er meer Javanen zijn die één auto hebben of één bromfiets of meerdere fietsen. Er zijn verhoudingsgewijs veel Hindoestanen met meer dan één auto. We mogen derhalve aannemen dat ten aanzien van vervoer, Hindoestanen en Javanen ten opzichte van Creolen meer welvarend zijn.

CONCLUSIE

De vraagstelling naar de sociaal economische posities die de drie etnische groepen innemen, kan nu als volgt beantwoord worden.

Ten aanzien van het opleidingsniveau, kan worden vastgesteld, voorzover men belang hecht aan deze niet-significante verschillen, dat Javanen iets lager zijn opgeleid dan de overige twee groepen. De Hindoestanen hebben de hoogste opleidingen genoten in vergelijking met de Creolen en Javanen.

Ten aanzien van het inkomen kan worden vastgesteld dat relatief veel Hindoestanen tot de hoogste inkomensgroepen gerekend kunnen worden.

Het woningbezit is voor alle drie groepen toegenomen ten opzichte van de jaren zestig. Er zijn met name meer Javanen die een eigen woning hebben dan zo'n dertig jaar geleden. Er blijken ook aanzienlijk meer Creolen in geslaagd te zijn een eigen huis te bezitten. Maar verreweg de meeste Hindoestanen hebben een eigen huis, hetgeen ook reeds in de jaren zestig het geval was.

Over het algemeen bezitten Creolen minder duurzame goederen dan Hindoestanen of Javanen. Zij bezitten daarentegen meer dan de Hindoestanen en Javanen een telefoon. Ook in het geval van bezit van een vervoermiddel blijken de Creolen het minst te beschikken over een auto, bromfiets of fiets. Ook in dit opzicht blijken Hindoestanen meer welvarend te zijn.

In zijn algemeenheid kan dan ook worden gesteld dat de Hindoestanen de betere sociaal-economische positie innemen, gevolgd door de Javanen en Creolen.

NOTEN

1. Deze bevindingen verschillen overigens van de bevindingen van de Bruyne en Schalkwijk die in 1992 in Paramaribo en Wanica onderzoek hebben verricht. In hun onderzoekspopulatie troffen zij 35% Creolen, 31% Hindoestanen en 14% Javanen.
2. De Bruyne en van Schalkwijk ontwikkelen een objectieve klasse-indeling op grond van het al dan niet bezitten van duurzame consumptie-goederen. Daaruit komt een afwijkende verdeling naar sociale klassen. In hun onderzoek blijkt 6,5% te behoren tot de welgestelden, 27,6% tot de middenklasse, 50% tot de volkklasse en 15,9% tot de onderklasse.

LITERATUUR

- Bruijne, G.A. de, 1976, *Paramaribo. Stadsgeografische studies van een ontwikkelingsland*, Bussum.
- Bruijne, G. A. de en A. Schalkwijk, 1994, *Kondreman en P'tata*. Nederland als referentiekader voor Surinamers, Paramaribo.
- Dew, E., 1978, *The Difficult Flowering of Surinam*, Den Haag.
- Hoppe, R., 1976, "Het politieke systeem van Suriname. Elitkarteldemocratie", In: *Acta Politica*

Gemeenebest-relatie, 1991, *Gemeenebest-relatie Nederland en Suriname. Een opinie onderzoek onder de Surinaamse bevolking*. Weekkrant Suriname, Voorburg.

Kruyer, G., 1973, *Suriname. Neokolonie in rijksverband*. Meppel.

Lier, R. A. J. van, 1977, *Samenleving in een grensgebied*. Deventer.

Renselaar, H.C., 1963, "De houding van de Creoolse bevolkingsgroep". In: Suriname t.o.v. andere bevolkingsgroepen. In: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde (BTLV)*.

Schalkwijk, M., 1995, "De etnische stem in de politiek". In: *De Ware Tijd*, 28 juli.

Speckman, J.D., 1963, "De houding van de Hindostaanse bevolkingsgroep in Suriname t.o.v. de Creolen". In: *BTLV*.

Suparlan, P., 1976, *The Javanese in Surinam: Ethnicity in an Ethnically Plural Society*, Illinois.